

GJALLARHORNET
Utges av Svenska Arkeologiska
Samfundet
Årgång 40. Nr. 3. 2020

Utges av Svenska Arkeologiska Samfundet

Höstnumret av Gjallarhornet är här!

Hösten är en fin tid för arkeologi och utflykter i det forntida och historiska landskapet. Gärna tillsammans med Riksantikvarieämbetets Fornsök, som nu finns tillgängligt via mobilen. Garanterat beroendeframkallande! Många spännande utgrävningar pågår runt om i landet och på universiteten fortsätter verksamheten med undervisning, seminarier, konferenser och disputationer – främst i digital form på grund av den rådande pandemin. Men det speciella läget har också gjort att museer, arkeologiföretag och universitet använder sociala medier i större utsträckning än tidigare. Det produceras mängder av filmer och föreläsningar som kan ses både i realtid och i efterhand och möjligheten att ställa frågor direkt till våra experter har ökat. Vi ser här början på en spännande dialog som det finns stor potential att utveckla i framtiden!

Den europeiska arkeologikonferensen EAA som skulle hållits i Budapest var i år helt digital. I det här numret kan ni läsa ett reportage från en av de digitala sessionerna där det presenterades ett spännande sätt att förmedla arkeologisk kunskap genom ett digitalt spel om undersökningarna vid Nya Lödöse. Förmedling står även i fokus i en artikel om bussturer till utgrävningar som arrangerades av Blå Stället i Angered. Ett lovvärt initiativ som Samfundet givit bidrag till. I numret finns också recensioner av nya böcker, information om disputationer och ett minnesord tillägnat Jan Peder Lamm. Samfundet vill gärna lyfta fram Jan Peder Lamms minnesfond som Svenska Fornminnesföreningen upprättat, med inriktning mot den Nordiska järnålderns arkeologi och bildkonst.

Med önskan om trevlig läsning och en fin höst. Årets sista nummer av Gjallarhornet ges ut strax innan jul.

P.S Ni kommer väl ihåg att följa Samfundet på Facebook och Twitter?

Per Nilsson, Tove Stjärna

info@arkeologiskasamfundet.se

Play your way to knowledge of the past – A (excavated) 16th-century city goes digital

*Imelda Bakunic Fridén
Amanda Azzopardi*

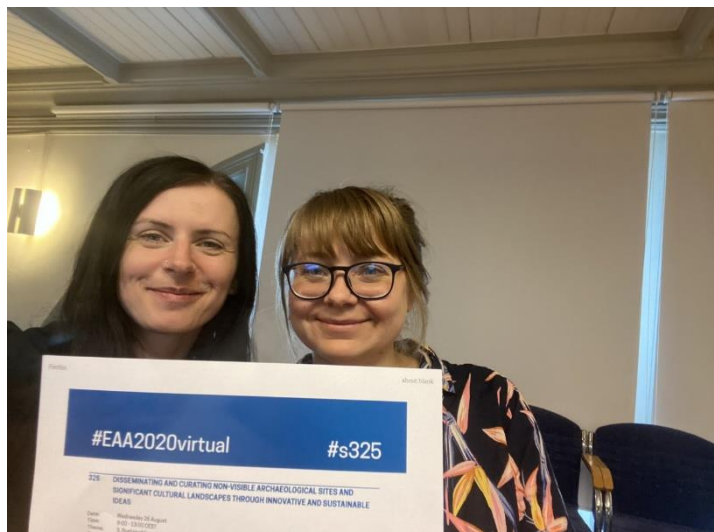
I slutet av augusti 2020 skulle vi ha åkt på den årliga arkeologiska konferensen EAA. I år skulle den äga rum i Budapest, Ungern. Vårt bidrag till Gjallarhornet skulle innehålla en översikt av konferensen i Budapest, en sammanfattning av de diskussioner vi skulle delta i och om vårt bidrag.

Tyvärr blev det inte riktigt som planerat. Den rådande pandemin satte stop för den fysiska resan, men EAA och sessionshållarna beslutade att genomföra föreläsningarna digitalt istället och det kunde vi inte motstå att prova på! Från ett augustiuppvärmt kontor i Göteborg hoppades vi på en bra uppkoppling, teknik som skulle fungera och en lyckad föreläsning. Vår session hette #325 *Disseminating and curating non-visible archaeological sites and significant cultural landscapes through innovative and sustainable ideas* och vårt föredrag hette *Play your way to knowledge of the past – a excavated 16th century city goes digital*.

Vårt föredrag handlade om hur vi har synliggjort en fornlämningsplats som inte är längre är synlig ovan mark. Detta är staden Nya Lödöse som en gång låg på platsen som idag heter Gamlestaden i Göteborg. Projektet Nya Lödöse har pågått i flera år och är nu på sin sluttamp med rapportskrivning. Båda av oss har arbetat i fält och med det publika arbetet i projektet. Ett av vårt sista bidrag till projektets publika verksamhet var att skapa ett digitalt spel, utformat efter de arkeologiska lämningarna och informationen som vi arkeologer har arbetat fram och detta tillsammans med vår 3D-designer Carolina Ask.

Spelet tar sitt ursprung i den tidigmoderna staden Nya Lödöse och uppdragen berör de fragment av vardagen som arkeologerna funnit på platsen (med teman handel, begravning, mat och medicin). Vårt mål var att skapa en visualisering av staden på ett hållbart sätt. Att spelaren ska kunna erfara den historiska miljön och få en glimt av hur det var att leva i den tidigmoderna staden. Vår fokusgrupp med spelet var barn i skolåldern (mellan 9–12 år) och andra intresserade av enklare spel med historisk information. Spelet lanserades på barnavdelningen i det nybyggda biblioteket i Gamlestaden där alla kan ta del av spelet, stora som små. Platsen kändes självklar då biblioteket är byggt på platsen av Nya Lödöses strandkant.

För att nå intresserade som inte är boende i Göteborg, laddade vi upp spelet på plattformen Steam. Spelet är gratis och kan spelas av alla – så länge spelaren behärskar svenska språket. Resultatet att finnas på en plattform som Steam med miljoner användare veckovis, visar på att visualisering av fornlämningar i spelform är uppskattat speciellt av barn men även av vuxna. Även spelvana 'gamers' har uppskattat de historiska aspekterna fast att de saknat bättre

teknik och svårare uppdrag. Vårt mål med spelet var dock aldrig att skapa ett nytt populärt spel, utan att förmedla historisk tid via nya medier och det anser vi att vi har lyckats med.

Föreläsningen gick mycket bra och trots mycket tekniska problem hos våra medföreläsare, så höll vår teknik hela vägen ut och vår prestation var uppskattad. På sessionen förmedlades det om flera fantastiska möjligheter hur man innovativt kan visualisera forntiden på platser eller på plattformar om historiska platser, händelser och traditioner. Exempel på dessa var: digitalt järnålders-Minecraft spel utvecklat i Finland för användande i skolor; publikt agerande i tändning av varningsbål i Danmark; vandrande museum skapat i en container som kan anpassas dagligen eller efter platsen den ställs ut på samt ljusinstallation på vatten som föreställer vikingaskepp som visualiseras i mörker och rör sig naturligt med vågorna (som ett spökskepp). De två sistnämnda projekten var även de skapade i Danmark.

Sammanfattningsvis så var deltagande i EAA 2020 givande och inspirerande. Det tråkiga var dock att de sociala mötena med inspirerande kollegor försvann så fort sessionen var över. Något som i denna knepiga digitala tid, vi nu inser är ännu mer givande än vad digitala föreläsningar är.

***Författarna arbetar båda på Rio Göteborg Natur- och kulturkooperativ. Ni når dem på:
Imelda.friden@riogbg.se och Amanda.azzopardi@riogbg.se***

För mer information om grävningarna i Nya Lödöse, se www.stadennyalodose.se

"Helgö, vad är det"?

Jutta Waller

Trots att det har gått drygt 40 år sedan utgrävningarna på Helgö upphörde är resultatet av dessa mycket litet känt av en bredare allmänhet. Man kan mötas av repliker som "Helgö, vad är det?" eller "Har inte hört talas om Helgö"! Av den anledningen skrevs boken "Helgö, den bortglömda ön" vilken recenserades i föregående nummer av Gjallarhornet. Titeln anspelar på att den hedniska traditionen upphörde i och med kristendomens införande. Namnet Helgö försvann under medeltiden och in i modern tid kallades ön för Lillön.

Den östra delen av ön, där utgrävningarna har försiggått, har klassats som "Riksintresse" av Riksantikvarieämbetet (Raä) men ingen myndighet tycks vara intresserad av att bevara de förhistoriska lämningarna. Många olika aktörer som Länsstyrelsen, Statens Fastighetsverk (SFV), Ekerö kommun, agerar utifrån sina olika intressen och ett sammanhållande ansvar för skydd och skötsel av området tycks saknas.

Skyltning inom området är bristfällig. Endast husgrupp 2 har tillfredsställande information på plats. Husgrupp 1 (ca 200 m därifrån) är helt igenvuxen och överhuvudtaget inte markerat som fornminne i terrängen (2019). SFV förhandlar om försäljning av flera tomtmarker inom området, vilka överlåtits av Raä. Kommunen som inte äger mark inom området frikänner sig från ansvar av dess skötsel. Gränsdragningen för området av öns förhistoria är otillräcklig och bör utökas att gälla hela ön då lämningar också finns utanför.

Riskerar Helgös förhistoria att återigen gå förlorad och därmed bli en bortglömd ö?

Helgö fornlämningsområde
med modern tomtindelning.
T.v Område husgrupp
1.(Excavations at Helgö
XVII)

Avskedsbrev till vännen Jan Peder Lamm

Nils Ringstedt

Käre Jan Peder!

Med stor sorg hörde jag i telefon av Kristina att Du gått bort i sömnen på morgonen den 15 juni. Dagen innan hade Du på hemmet där Du tagits in träffat familjen och varit vid god vigör. Det är ledsamt att inte längre kunna träffa Dig eller tala i telefon med Dig! Nu får minnena fylla upp saknaden efter Din pigga och kloka röst. Samtalen med Dig var alltid så stimulerande och arkeologirika. Vi gamlingar blir ensammare och ensammare när kamrater faller ifrån.

Men minnena är många! Jag vill påminna Dig om några. Dina böcker och artiklar har jag naturligtvis läst med intresse, särskilt den om Gotlands bildstenar, skriven tillsammans med Erik Nylén (*Bildstenar* 2003), liksom bland annat Dina artiklar i skriftserien *Excavations at Helgö* om guldgubbar (vol. XVI 2004) och stenartefakter (vol. XVII 2008).

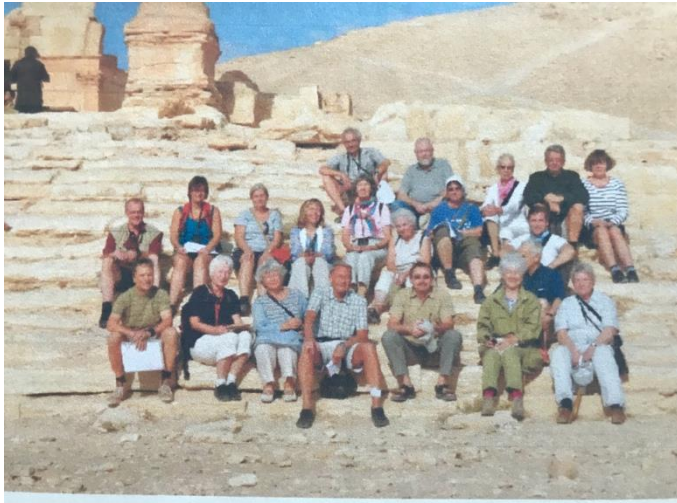
Du hade alltid bra förslag om intressanta böcker jag borde läsa för att anmäla i någon tidning. När Du hade uppdrag för *Fornvännen* sände Du mig på 1980-talet tjocka arkeologiska böcker på tyska (bokserien *Untersuchungen zu Handel und Verkehr der vor- und Frühgeschichtlichen Zeit in Mittel-und Nordeuropa*) att anmäla i *Fornvännen*.

Du hade också alltid välmotiverade idéer om vilka som borde få stipendier från *Svenska Fornminnesföreningens* fonder. Vem kan nu fylla Din roll som stipendiesekreterare? Och Dina kunskaper om vilka som är lämpade för *Monteliusmedaljen* – vem/vilka kan matcha dem? Du var i *Fornminnesföreningens* styrelse i flera decennier. Jag tror ingen kan mäta sig med Dig i det avseendet.

Jag är övertygad om att Du låg bakom förslaget från föreningens styrelse 2013 att jag skulle utreda och skriva en bok om *Svenska Fornminnesföreningens* historia inför 150-årsjubileet i november 2019 och som fick titeln *Svenska Fornminnesföreningen. Historia, fonder och stiftelser. Monteliusmedaljen. Övrig verksamhet*.

Jag tackar Dig för att Du var en av styrelsen som gav mig möjligheten att forska i föreningens långa och intressanta historia och läsa bland annat handskrivna protokoll och se namnteckningar av de kända personer/arkeologer som suttit i föreningens styrelse! Jag fick ta del av alla de papper om föreningen som Du sparade förutom alla handlingar som jag läste i arkivet i *Vitterhetsakademiens* bibliotek.

Jag minns med glädje de resor vi gjorde tillsammans med dig och Kristina och som arrangerades av *Svenska Arkeologiska Samfundet*, speciellt den fascinerande resan 2010 till ruinstäder i Syrien och Jordanien. *Palmyra* i Syrien fick vi se innan ett berömt tempel sprängdes av islamister. Jag tror att Du tog gruppnotot från resan. Och jag fotograferade Dig när Du undersökte en dörr i en grav i *Palmyra*.

Gruppenbild från Palmyra. Foto 2010.

Jan Peder undersöker en dörr i grav i Palmyra. Foto 2010

Och denna intressanta resa gjordes 2010 ett halvt år innan kriget i Syrien bröt ut! I *Gjallarhornet* 2010 är ju resan beskriven. Cypern och Sicilien är andra Samfundsresor Du deltog i.

Jag minns även med glädje den innehållsrika resa som *Svenska Fornminnesföreningen* och *Svenska Arkeologiska Samfundet* arrangerade till Lettland och Litauen 2011 som Du ledde. Att få se Grobin och den stora fornborgen i Apuolé var en upplevelse. I *Gjallarhornet* 2011:3 beskrivs resan. På gruppbilden står Du mitt i första raden.

Gruppenbild från Apuolé. Foto 2011.

Bildsten i museet i Grobin. Foto 2011.

Särskilt minns jag Ditt engagemang för den fascinerande fornlämningen på Din egen tomt i *Saltsjö-Boo* – en gräsöverväxt hög som visade sig innehålla en nästan 800 år gammal tegelugn. Ugnen byggdes kring 1250 och var i gång cirka 200 år. I *Ledungen* 2010:4 skrev Du och jag – Du minns det säkert – artikeln *Medeltidens gåtfulle tegelproducent – vem var det egentligen?* Och tillsammans med kulturgeografen Bengt Windelhed skrev vi i *Gjallarhornet* 2011:3 artikeln *Tegelugnen i Saltsjö-Boo. Ett nytt sökschakt.*

Ugnen grävdes delvis ut. Här kom tydligt konstruktionen av ugnen fram för att inte tala om de märkliga tegelstenar som påträffades med avtryck från tassar på djur som trampat i formarna innan teglet brändes. Det är en mycket välbevarad medeltida ugnsanläggning – kanske den märkligaste i Stockholms län. Ugnen visade sig ha väldiga murar och flera skikt av vällagda tegelgolv. Den saknar undersökta motsvarigheter i Mälardalen men har flera i Danmark. Över tiden har hundratusentals tegelstenar bränts. Ugnen har fyra synnerligen välbevarade fyrkanaler. På en av dem var den välvda fyröppningen ännu intakt. (Tack Kristina för följande foton av ugnen!).

Tegelugnen i Saltsjö-Boo under utgrävning. Foto 2010.

Den bevarade fyrkanalen i ugnen. Foto 2010.

Många besökte Dig och Kristina för att se denna arkeologiskt intressanta ugn. När den byggdes, bör strandkanten ha varit strax intill. Det underlättade lastning av tegel på skepp för transport till *Stockholm* (nu Gamla stan), som då höll på att byggas.

Man var tidigare i Danmark än i Sverige att bränna tegel. Den första kända tegelbyggnaden i Skåne invigdes 1191 av ärkebiskop Absalon. Teglet kom till dåvarande Sverige först i mitten av 1200-talet. Det innebär att Din tegelugn sannolikt kan vara en av de första i dåtida Sverige

och naturligtvis viktig, när *Stockholm* skulle byggas! *Alsno hus* uppfördes i tegel under senare delen av 1200-talet.

Minns Du när vi också undersökte en backe väster om tegelugnen? Provgropar vi grävde visade sig innehålla tegelskärvor och sot. I backen fanns en stensträngsliknande lämning. I dess nedre ände påträffade vi mycket sot och tegelskärvor. Vi antog att det kunde vara en lämning av ytterligare en nu förstörd tegelugn eller någon konstruktion som hade samband med den utgrävda. Hela området hade tydligen en gång varit en förindustriell tegelframställningsplats. Vad mer för spännande döljs under jorden på Din och Kristinas stora tomt?

Med en av Dina vänner strövade vi en dag många kilometer i skogarna i närheten av Din bostad i *Saltsjö-Boo*. Här fanns bland annat spår efter ryssarnas härjningar i området 1719, till exempel små ugnar/härdar. Det var spännande upptäckter! Tillsammans skrev vi i *Ledungen* 2018:1 artikeln *Ryssugn på Värmdö*. Följande foto har Du tagit, Jan Peder.

Nils vid ryssugn på Värmdö. Foto 2017.

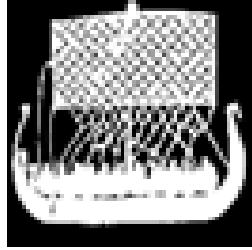
Agneta och jag saknar de träffar vi hade med Dig och Kristina. Corona-pandemin satte upp hinder för att träffa er under tiden före Din bortgång. Vi hade gärna sett er båda igen ute på vårt sommarställe på Blidö där Du, Kristina och Helen Clarke kom på besök för flera år sedan. Helen var då hos er båda, när Kristina och Helen skrev *Helgö revisited*.

Bara några veckor innan Din bortgång talade vi om att vi borde försöka träffas så snart det gick för sig. Kristina vill vi träffa så fort corona-krisen är över – hur länge det dröjer är i skrivande stund (juli 2020) oklart.

Käre Jan Peder – nu säger jag ett sista farväl till Dig men jag kommer alltid att minnas vår långa vänskap!

Med varma hälsningar

Vännen Nisse

Stöd den nystartade

Svenska fornminnesföreningens fond till Jan Peder Lamms minne

med inriktning mot järnålderns arkeologi och bildvärld

Plusgirokonto 53921-3, märk inbetalningen ”JPL fond”.

Stort tack för ditt bidrag!

Svenska fornminnesföreningen

Samfundet bidrog till Arkeologidagen 2020 – en rapport från Rio Göteborg och Blå Stället

Samfundet bidrog med 5000 kr i ekonomiskt bidrag till Rio Göteborg och Kulturhuset Blå Stället i Göteborg för hyra av en buss under Arkeologidagen 2020. Nedan följer en rapport från Imelda Bakunic Fridén, arkeolog på Rio Göteborg.

Den 30 augusti anordnade Rio Göteborg Natur- & kulturkooperativ och kulturhuset Blå Stället i Angered, visningar i fält. Vårt bidrag till årets Arkeologidag 2020.

Samarbetet mellan ett uppdragsarkeologiskt företag och kulturhuset i Angered har pågått i några år nu. Arkeologin i Göteborg har generellt fokuserat sin förmedling till närområdet en undersökning äger rum i och/eller via lokala undersökarens/museers kanaler (oftast begränsat till vissa områden). Vilket i sin tur har inneburit att arkeologin i Göteborg inte alltid når ut till alla, speciellt inte alltid till de som bor i förorterna i Göteborg. Vårt samarbete och fokus har därför legat på att kunna erbjuda allmänheten och barnfamiljer kunskap och insyn in i arkeologins värld, till de som kanske annars inte brukar ta del av det. En annan notis är att vi sällan får arkeologiska uppdrag i Angered.

Rio Göteborg hade en större slutundersökning i Sörred, Hisingen; där fyra lokaler skulle undersökas. Förmedling var en del av uppdraget och att ha en visning i fält är alltid uppskattat. Men i och med att året har påverkat människors sätt att röra sig i samhället (pga covid-19) så funderade vi på hur vi kan få ut allmänheten på plats i Göteborgs största lager- & bilfabriksområde, där begränsad kollektivtrafik finns under helger och när många människor kanske saknar egen transport.

Blå Stället fick med hjälp av Samfundet bidrag till en privat busstur. Bussen tog avgång i Angered så att alla skulle kunna följa med. Visningen annonserades först ut i Angered området och därefter till allmänheten i Göteborg. Det blev två turer/ visningar, detta för att kunna ha så små grupper som möjligt. Totalt hade vi 40 anmälda men 26 som medverkade i visningen. Även om det var färre personer som deltog (än vad det annars skulle ha varit) så var det verkligen en lyckad arkeologidag. Vi fick ut pensionärer, enstaka individer som kom ensamma och barnfamiljer. Visningen berättade om Sörreds boplatsoområde från stenålder – järnålder, såväl som gravfält och en stensättning. Barnen från Angered var också inspirerade till att vilja plugga och kanske komma att bli framtidens arkeologer (vissa som inte riktigt visste ens vad en arkeolog arbetade med). Och på det stora hela är vi glada över samarbetet och tacksamma över Samfundets bidrag.

Jag vågar nog påstå att utan den privata bussen, hade vi haft väldigt svårt att få ut människor i fält under dessa rådande tider och vi hade inte nått människorna boendes i Angered.

Imelda Bakunic Fridén

Bokanmälan

Jensen, Ola W. (2018). *På spaning efter det förflutna. En historia om arkeologiskt fältarbete i Sverige 1600-1900*. Stockholm: KVHAA Handlingar Antikvariska serien 54

Under våren – någon månad före sin bortgång – tipsade Jan Peder Lamm mig om att läsa Ola Wolfhechel Jensens bok om arkeologiskt fältarbete i Sverige. Boken utkom 2018 men har mig veterligt inte anmälts i Gjallarhornet. Jag är mycket tacksam för Jan Peders råd att läsa Jensens synnerligen intressanta historia och tack till *Vitterhetsakademien* som skickade mig ett exemplar! Vad – mycket kortfattat – handlar boken om?

Boken är en guldgruva av kunskaper om arkeologins historia i Sverige. Vi får följa Jensens resa genom århundraden av alltmer engagemang för vår förhistoria. Jensen framhåller att fältarkeologins historia i princip är lika gammal som kulturmiljövårdens. Den har ”sedan 1600-talet strävat mot att bevara fornlämningar i landskapet, inte förstöra dem”. Jensen framhåller att arkeologi före den

moderna arkeologin ofta går under beteckningen ”antikvarianism”. Det betyder att man i tolkningen av forntiden begagnade alla möjliga typer av källor, även skriftliga texter som fornnordiska sagor, brev, klassiska antika texter och dessutom Bibeln. Allt som kunde vittna om livet under forntiden intresserade man sig för.

Till en början intresserade man sig främst för monumentala lämningar, till exempel ”iögonfallande ruiner efter antikens kulturer och stora stenkonstruktioner som pyramiderna i Egypten och stenkammargravar i Europa”. Det var först med renässansen som intresset för forntiden och dess kvarlevor tog ordentlig fart. I Sverige associerades stora gravar av främst sten inte sällan med forntidens giganter, vilket Olaus Magnus vittnade om i mitten av 1500-talet.

Jensen framhåller att den första kända väldokumenterade antikvariska undersökningen utfördes i Sverige på 1600-talet av professorn i fäderneslandets antikviteter, Olof Verelius. Det var en hög i Ulleråker, Uppland, som undersöktes. Birka besöktes på 1600-talet av riksantikvarien Johan Hadorph och hans ritare Johan Peringskiöld. De gjorde en del fynd som finns utställda i Statens historiska museum. En ryktbar fornforskare under samma århundrade var naturforskaren Olof Rudbeck d.ä. som grävde ut högar. Han ”företrädde tidens moderna vetenskap och dess krav på att forskningsresultat måste bygga på källkritiskt och empiriskt grundade slutsatser”.

Länge undvek man att gräva för att inte störa de döda och skända gravar. Man ville inte heller ”blandas ihop med giriga skattletare”. Successivt under 1600-talet etablerades dock grävandet som en antikvarisk metod. Johannes Bureus engagerade sig för att hitta och förteckna alla runstenar, översätta texter och publicera resultaten. Gustaf II Adolf tog initiativ till

”rannsaking” om förekommande runstenar. Fornforskningen kom att spela en viktig roll för att framhålla Sveriges ärorika förflutna.

Under 1700-talet hade hovintendenten Pehr Tham mycket stor betydelse för svensk fornforskning. Han ansåg att spåren efter de gamla asarnas invandring i Sverige till Västergötland gick att avläsa i landskapet! Respass till de tidiga antikvarierna utfärdades av kronan. Så sent som 1860 avskaffades tvånget att föra med sig inrikespass i samband med resor. Till en början fascinerade runstenar mest men på andra plats kom gravhögar. Forskarna sökte efter krukor, vapen och smycken för ”att utöka sina samlingar med”. Vi får intressant information om Olof Rudbecks mätstav för att mäta lagerföljder. Under 1700-talet utvecklades grävningsmetodiken. Vården av landets fornlämningsbestånd hamnade 1786 hos Kungliga Vitterhets Historie- och Antikvitets Akademien. Så förblev det under hela 1800-talet.

Det skulle dröja till slutet av 1800-talet innan forskarna ”på allvar själva började hålla i spaden”! Det är på 1800-talet som antikvarianismen övergick till arkeologi. Under tidigt 1800-tal präglades fornforskningen enligt Jensen av en ”okritisk idealism och en mera jordnära empirism”. Lärosätet i Lund var under första hälften av 1800-talet den mest vitala miljön för arkeologisk forskning i Sverige. Definitivt slog den moderna arkeologin igenom under andra hälften av 1800-talet. En rad utgrävnings- och dokumentationsmetoder utvecklades. De präglar även idag det arkeologiska fältarbetet. Arkeologin blev professionell!

Antropologen Gustaf Retzius var bland de första att använda kameran för att dokumentera fornlämningar i Sverige. Kameran fick med ”tiden en oerhört stor, ja, nästan revolutionerande betydelse för det arkeologiska dokumentationsarbetet”. Jensen beskriver livet i fält, utrustning och arbetskraft i slutet av 1800-talet. Runt sekelskiftet 1900 uppfattades tillståndet för landets fornlämningsbestånd vara kritiskt. Kulturminnesvården och den arkeologiska undersökningsverksamheten behövde bli samhällsintegrerad och centraliserad. Sigurd Curman var drivande i detta. Så småningom inrättades Riksantikvarieämbetet! En yrkeskategori – arkeologer – blev ett faktum!

Jensens intressanta bok innehåller många intressanta skildringar av upptäckter och grävningar som inte en bokanmälan har möjlighet att berätta om. Vi får till exempel läsa om Alvastra och Tingstäde träsk bland annat. Boken är fint illustrerad och har förutom förteckning av källor och litteratur även bildförteckning, personregister och sakregister.

Jag har haft stor glädje av att läsa denna intressanta sammanfattning av arkeologiskt fältarbete i Sverige 1600 – 1900!

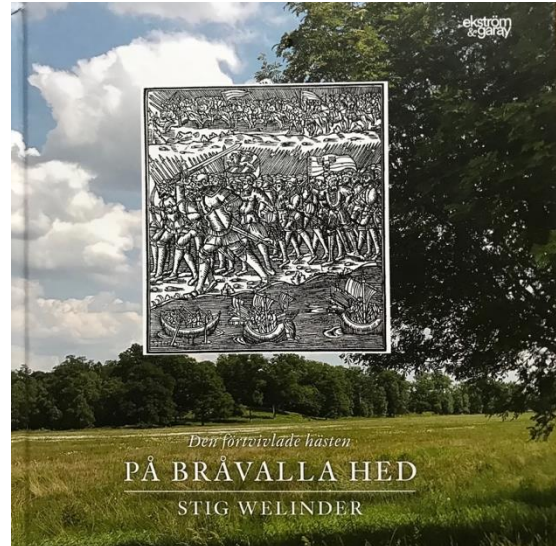
Nils Ringstedt

Nils.ringstedt@gmail.com

Bokanmälan

Welinder, Stig (2020). *Den förtvivlade hästen på Bråvalla hed*. Lund: Ekström & Garay

För Gjallarhornets läsare vill jag anmäla denna trevliga bok som kom i min brevlåda för ett par veckor sedan. Rubriken är titeln på professor em. Stig Welinders senaste bok utgiven av förlaget Ekström & Garay. Som framgår av text och pressrelease är sagan om Bråvallaslaget inte historia. ”Det är berättandet av den som är historia”. Boken skildrar sagan om det som en gång var världshistoriens största slag där hundratusentals krigare och sköldmör kämpade. ”Manade av de bröljande lurande, gjallande hornen, och de dunkande trummorna” störtade härarna från dansken kung Harald Hildetand och svensken kung Sigurd Ring (Hildetands frände) mot varandra och många tusen dödades och sårades enligt sagan.

Men var ägde slaget rum och när? Var det i Östergötland eller i Småland eller någon annanstans? Platserna beskrivs i boken. Bråvalla kallas slätterna innanför Bråviken. Namnet Bråvalla hed förekommer där liksom i Lekaryds och Skarelövs socknar i Småland. Bråvallanamn finns i myckenhet på kartor och i uppteckningar sedan 1920-och 30-talen skriver Welinder men också på en småländsk häradscharta från 1673.

Kung Harald Hildetands historia berättas liksom Sigurd Rings. Vid tiden för slaget skall Hildetand ha varit 150 år. Han kunde räkna sig som ättling till såväl Skjöldunga-som Ynglingaätterna.

Om Sigurd Ring berättas det också i boken. Med tanke på mitt namn läste jag det avsnittet med stort intresse. Som Welinder skriver: ”Märkligt nog är det i västgötsk historieskrivning, som det framhålls att kungsgården Ringstad finns som en av de äldsta historiskt betydelsefulla platserna i landet”. På den gården satt kung Sigurd Ring. Ringstad ligger nämligen i Östergötland, i Östra Eneby socken. Den gården är känd sedan 1300-talet, alltså långt efter Sigurd Rings tid. Efterleden ”sta(d)” kan betyda plats men ”ortnamnsvetenskapen är inte enig” om vad sta(d) betyder.

Östergötland har flest platser med ”ring” i namnet, följt av Västergötland. ”Ring” var ett betydelsefullt namn. ”Ringar var kungars, hövdingars och storfolks gåvor, som knöt krigare och män till deras hird och tjänst”.

Kung Hildetand var 150 år då han dog i striden på sin stridsvagn, uppenbarligen dödad av Oden som tagit skepnad av körsvennen Brune.

Arkeologiskt får vi berättat om jordvallar, fornborgar och annat försvarsverk mm. Welinder skriver boken på ett kåserande, humoristiskt vis som verkligen är roande för läsaren! Han har

en imponerande källförteckning som ligger till grund för den mycket underhållande texten om Bråvalla slag.

Föredömligt är epilogen som nämner de olika författare som från 1700-talet skrivit om slaget på Bråvalla hed. Erik Gustav Geijer (1783-1847) var ”den siste historiker som skrev om slaget på Bråvalla hed såsom en händelse i landets tidiga historia”. Som Welinder skriver så gavs ”den slutgiltiga dödsstöten mot den äldre historieskrivningen” av historieprofessorn Lauritz Weibull (1873-1960). Ur historieskrivningen försvann slaget på Bråvalla hed som en ”konsekvens av att de moderna källkritiska principerna slog igenom”.

Welinder skriver: ”Sagorna om Bråvallaslaget är alltså numera sagor. De tillhör litteraturhistorien. Just så framhålls de i moderna uppslagsverk”.

Jag läste boken med glädje och road av författarens kåserande stil! Läs gärna historien om Bråvalla hed och alla personer som var involverade i denna saga.

Nils Ringstedt

Nils.ringstedt@gmail.com

Sök Svenska Fornminnesföreningens stipendier!

Svenska Fornminnesföreningen delar varje år ut stipendier ur sex fonder:

Aron Anderssons fond stödjer forskning i medeltidens konst och kulturhistoria och utdelas företrädesvis till yngre forskare (under 35 år).

Birger Nermans fond stödjer forskning inom förhistorisk, särskilt nordeuropeisk, arkeologi och utdelas företrädesvis till yngre forskare (under 35 år).

Hildebrandsfonden stödjer forskning i nordisk arkeologi, förhistorisk och medeltida numismatik samt medeltidens konsthistoria.

Inga Sernings fond stödjer forskning inom svensk förhistorisk eller medeltida metallurgi och utdelas företrädesvis till yngre forskare (under 35 år).

Ingrid Nords fond stödjer forskning som omfattar naturvetenskapliga undersökningar och/eller analyser.

Jan Peder Lamms fond stödjer forskning på området Nordens järnålder med inriktning mot arkeologi och bildkonst.

Ansökan ska innehålla:

- Uppgift om namn, personnummer, e-postadress samt bank- eller postgironummer.
- En kortfattad redogörelse av forskningsuppgiftens art, målsättning och tänkta genomförande.
- Det sökta beloppets storlek med kostnadsberäkning.
- Uppgift om medel för samma ändamål erhållits tidigare eller söks samtidigt i annan fond.
- Uppgift om forskningsuppgiften ingår i doktorandarbete.
- Ange *ej* vilken enskild fond ansökan avser. Undantag är Ingrid Nords fond som *skall* anges.

Blankett för stipendieansökan kan laddas ned från www.fornminnesforeningen.com men även självständigt formulerade ansökningar beaktas. I ansökningen ska då de uppgifter som efterfrågas ovan ingå.

Ansökan ska ställas till: Svenska Fornminnesföreningen/att. Stipendiesekreteraren, c/o Medeltidsmuseet, Box 2343, 103 18 Stockholm, eller till nanouschka.burstrom@ark.su.se.

Din ansökan ska vara inne senast den 31 januari 2021. Besked till dem som beviljats medel ges före utgången av maj månad samma år. Belopp över 5 000 kr beviljas endast i undantagsfall. Undantaget är Ingrid Nords fond som delar ut bidrag upp till 10 000 kr. Bidrag ges inte till tryckkostnader. Doktorandarbeten prioriteras.

Har du ytterligare frågor? Kontakta stipendiesekreterare Nanouschka Myrberg Burström, nanouschka.burstrom@ark.su.se.

Gyllene Skårsleven Svenska Arkeologiska Samfundets rapportpris 2020

Nominera din bästa arkeologiska rapport till Svenska Arkeologiska Samfundets nyinstiftade pris!

Det årliga priset Gyllene Skårsleven uppmärksammar den stora kraft som varje år läggs ner på kunskapsproduktion inom uppdragsarkeologin och som presenteras i rapporter som ligger till grund för den framtida arkeologiska forskningen.

Har du skrivit den där rapporten som lyfter en oansenlig lämning till ett större sammanhang som gör den fascinerande och intressant, som belyser en vanlig företeelse från ett nytt perspektiv, som ger en ny bild av gamla arkeologiska sanningar, eller som bidrar med den där sista pusselbiten som ger förståelse för helheten – en rapport som gör resultaten lättåtkomliga för både forskarsamhället och allmänheten?

Nominera er bästa rapport från 2020. Rapporten ska vara registrerad i Forndok under år 2020. Nomineringen sker genom att rapporten som pdf (eller länk till rapporten) skickas till info@arkeologiskasamfundet.se. Skriv ”Rapportpris 2020” i ämnesraden. Rapporter kan nomineras löpande, men sista datum att nominera rapporter för 2020-års pris är **1 februari 2021**.

Årets rapport utses av en jury och priset delas ut vid Svenska Arkeologiska Samfundets årsmöte i maj 2021 i Stockholm. Priset består av en gyllene skårslev och den stora äran. Den vinnande rapporten presenteras i Current Swedish Archaeology och i Gjallarhornet, Samfundets nyhetsbrev. Vinnaren presenteras även digitalt via Samfundets hemsida och i sociala medier. Samfundet står för eventuella resekostnader till prisutdelningen.

Läs mer om rapportpriset på Samfundets hemsida, www.arkeologiskasamfundet.se

Disputationer

Frida Espolin Norstein har disputerat vid Göteborgs universitet med avhandlingen ”*Processing death: Oval brooches and Viking graves in Britain, Ireland and Iceland*”.

Den 12 juni kl. 13.00 i Lilla hörsalen, Humanisten samt via Zoom.

Opponent: Howard Williams, University of Chester

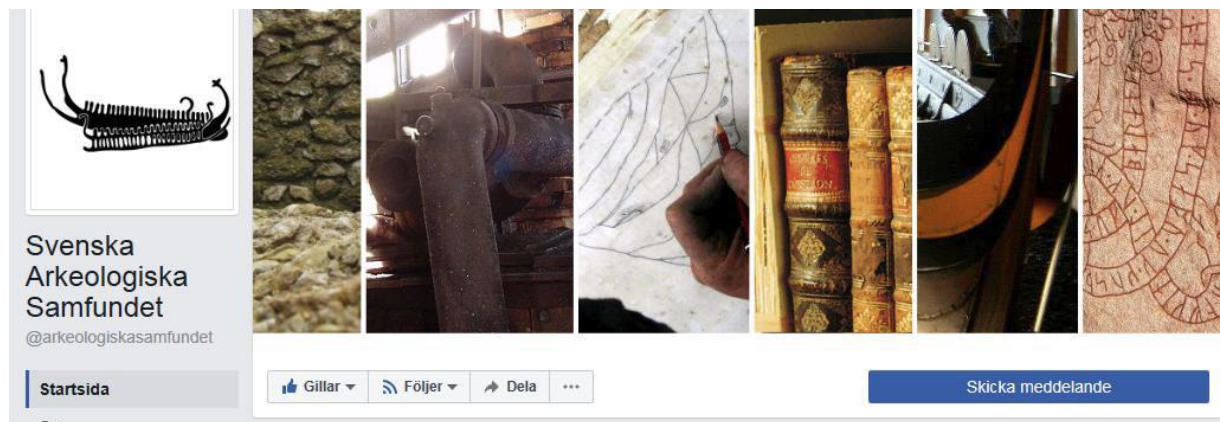
Andrine Nilsen har disputerat vid Göteborgs universitet med avhandlingen ”*Vernacular Buildings and Urban Social Practice. Wood and people in early modern Swedish Society*”.

Den 18 september, kl. 13.00 i sal C350 samt via Zoom.

Opponent: Peter Carelli, Arkeologerna

Ni följer väl Svenska Arkeologiska Samfundet i sociala medier?

Svenska Arkeologiska Samfundet har en väldigt aktiv Facebook-sida med drygt 5500 följare. Här delas olika typer av arkeologiska nyheter av både stor och liten karaktär.

Svenska Arkeologiska Samfundet finns även på Twitter!

Gjallarhornet

Deadline för nästa Gjallarhornet är den 30:e november. Bidrag skickas till Per Nilsson med e-post: per.nilsson@ostergotlandsmuseum.se. Gjallarhornet distribueras numera endast via e-post som pdf. Det kan också hämtas på Samfundets hemsida:

<http://www.arkeologiskasamfundet.se/gjallarhornet.html>.

Glöm inte att meddela Samfundet om du byter e-postadress eller postadress. På så vis missar du inte utskick av Gjallarhornet eller annan information. Skicka dina uppgifter om byte till info@arkeologiskasamfundet.se

OBS! Om du inte längre vill ha Gjallarhornet skickat till dig, vänligen meddela även detta till info@arkeologiskasamfundet.se så stryks ditt namn från utskickslistan.

Vill du bli ledamot i Svenska Arkeologiska Samfundet?

Är du aktiv inom det arkeologiska fältet och vill hålla dig uppdaterad om vad som sker inom dess olika grenar? Vill du vara med och utveckla Samfundets verksamhet eller delta i dess olika aktiviteter? Då välkomnar vi varmt din ansökan om medlemskap. Vi vänder oss till dig som arbetar med arkeologi inom till exempel arkeologisk uppdragsverksamhet, på universitet, museer och länsstyrelser, studerar på avancerad nivå eller är antagen till forskarutbildning.

Medlemsavgiften är sedan en tid tillbaka 200kr/år. Som medlem får du regelbundet nyhetsbladet Gjallarhornet samt inbjudan till möten, seminarier och temaresor.

Ansökan mailas till:
ledamot@arkeologiskasamfundet.se

När du har fått besked om att ansökan godkänts sätter du in årsavgiften 200 kr på:

Kontonummer: Plusgiro 351210-0
Betalmottagare: Svenska Arkeologiska Samfundet

På första inbetalningen, ange ”ny medlem”, namn, adress och e-post.